

Svenska idrottstalangers möjligheter att kombinera elitidrott och studier

Utbildningsfrågorna inom idrotten har en ständig aktualitet. Med det svenska inträdet i EU, Boosman-domen och ökade krav från aktiva och tränare på relevanta studiemöjligheter, har utbildningsfrågorna växt fram som en av de avgörande faktorerna för svensk idrotts framtid. Men hur är det med förutsättningarna, kan man kombinera elitidrott och studier under den aktiva karriären?

OWE STRÅHLMAN
SEKTIONEN FÖR HÄLSA
OCH SAMHÄLLE,
HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

I slutet av oktober månad 2001 samlades ett 30-tal personer inom ramen för det som kallas "Idrottens utbildningssamordnare" (ISU), för att diskutera framtida utvecklingsmöjligheter inom det idrottsliga utbildningsområdet. Deltagare på detta möte var representanter för idrottsrörelsen (RF - SISU, olika specialidrottsförbund, regionala elitidrottsutvecklingscentra och elitföreningar) samt flera universitet och högskolor. Diskussionerna kom att fokuseras på vad man kan göra för att utveckla den idrottsliga ledar- och tränarutbildningen i Sverige, samt vad som kan göras för att unga lovande talanger skall få upp ögonen för betydelsen av utbildning och kompetensutveckling, inte bara inom det idrottsliga området. Flera SF inom den svenska idrottsrörelsen åderläts idag på talanger, genom att de slutar alltför tidigt eller genom att de flyttar utomlands, dels för att fortsätta att utvecklas inom sin idrott, men också för att de erbjuds bra ekonomiska förutsättningar som s.k. ungdomsprofvs. Antalet som väljer andra länder för yrkesutbildning är också påtagligt (Stråhlman, 1997; RF, 2001).

Genom en utveckling av ledar- och tränarutbildningarna, så att fler för idrottsutvecklingen betydelsefulla perspektiv blir föremål för utbildning och forskning, så kan beredskapen ökas för vad som väntar den unga talangen. Det handlar inte bara om förutsättningar att utöva sin idrott på ett bra sätt, utan ledare och tränare bör också ha insikt i vilka sociala förutsättningar, krav och

kompetenser som elitidrottaren förväntas besitta under sin elitkarriär. Forskning (bl.a. Stråhlman, 1997) har visat att elitidrottare som förbereder sig för en karriär efter elitidrotten, har lättare att anpassa sig till densamma den dag detta blir verklighet. Dessutom finns en trygghet i det faktum att man inte är ensidigt beroende av idrotten under den aktiva elitkarriären.

Betydelsen av utbildning och studier

En av de första frågor man bör ställa sig i detta sammanhang är om det över huvud taget är möjligt att kombinera idrott på elitnivå och studier. Den tidigare forskningen inom området pekar på två uppfattningar eller riktningar (Stråhlman, 1997). Den första (1) handlar om att idrottsutsatsning inte påverkar studieresultat och studieframgångar eller vise versa. Genom planering och stöd från omgivningen kan man både genomföra sina studier med godtagbara resultat och upprätthålla en elitsatsning på idrott. Den andra (2) riktningen pekar på att tidsbrist, dubbelarbete, familj och ekonomi, alla är faktorer som begränsar individens möjligheter att både erhålla goda studieresultat och dessutom genomföra sin elitidrottskarriär. När dessutom vissa idrotter bedrivs på "heltid", har den aktive genom kontrakt av olika slag, eventuellt bundit sig till uppgörelser där den individuella friheten är begränsad och där inte några möjligheter finns till studier parallellt med idrotten. Den skissade problematiken kan sammanfattas på så vis, att man står inför ett

val, som kan orsaka konflikter. Problematiken kan sammanfattas i tre punkter (Stråhlman, 1997):

- tiden räcker inte till och man prioriterar det ena (idrotten eller studierna) på bekostnad av det andra
- tiden räcker inte till och man skjuter det ena på framtiden för att helhjärtat kunna ägna sig åt det andra
- man har en unik talang och kan på så sätt genomföra bägge med ett nöjaktigt resultat

Om en satsning på idrott och studier verkligen skall lyckas, krävs att både utbildningssystemet och idrottsrörelsens ledare/tränare/organisationer har förståelse för elitidrottarnas skiftande behov av att anpassa sin tillvaro på ett annorlunda sätt än gängse. En av de åtgärder som krävs är att tränare och ledare legitimerar den aktives studier. Detta kan ske genom promotiva åtgärder, som exempelvis att anpassa träningar mm efter den aktives behov, vilket möjliggör att den aktive kan delta i undervisning i den utsträckning som behövs.

Inom ramen för gymnasieskolan finns idag löningar när det gäller idrott - studier med de s.k. idrottsgymnasierna. Idrottsgymnasierna har funnits sedan 1972 och syftet med dessa var och är att underlätta kombinationen idrott och studier för lovande ungdomar. Där har man, genom sanktion från statliga myndigheter, hittat ett sätt att anpassa studiegången. Carlson (1991) fann exempelvis att idrottsgymnasium ansågs vara en betydelsefull faktor för idrottsutveckling. Eriksson (RF, 1999) har visat att idrottsgymnasierna har en positiv effekt både vad beträffar idrottsungdomarnas idrottsliga utveckling såväl som skolresultat. Dock har påpekats att en allt för ensidig satsning på idrotten skulle kunna påverka skolresultaten negativt.

På universitets- och högskolenivå finns idag inget enhetligt nationellt handlingsprogram för elitsatsande individer och deras möjligheter till studier. Flera universitet och högskolor bedriver dock utvecklingsarbete tillsammans med olika specialförbund. Dessa samarbeten har i många fall burit frukt och varit till stor hjälp för den aktive.

Men klarar då de aktiva av att på ett nöjaktigt sätt genomföra kombinationen elitidrott - studier. Den tidigare forskningen inom området (bl.a. Patriksson, 1995) visar att elitidrottare generellt hade en hög genomsnittlig utbildningsnivå, högre än det gängse

Högsta skolutbildning? ⁴	Kvinnor		Män	
	Und.	Riket ⁵	Und.	Riket
Grundskola	5	29	6	31
Gymnasieskola	41	43	54	44
Universitet/högskola	47	26	36	23
Annat	4	2	4	2
	100	100	100	100

Tabell 1: Högsta skolutbildning i undersökningen och i riket – fördelat på kön i % (N=1002)

utbildningsgenomsnittet. Av de ca 900 olympier och andra idrottare på hög internationell nivå som ingick i undersökningen (Eriksson, Patriksson & Stråhlman 1992) hade 29% gymnasieskola och 38 % studier vid universitet och högskola som högsta utbildningsnivå. Nästan 50% av kvinnorna hade universitet och högskola som högsta nivå, medan enbart 36% av männen hade det. Senare utvärderingar (bl.a. Eriksson, 1997) visar att denna utveckling accelererar att allt fler elitidrottare skaffar sig högre utbildning och trenden är tydligast bland kvinnor.

Metod och urval1

Under våren 2001 genomförde Sten Eriksson, med hjälp av Lars Allert och Owe Stråhlman, på uppdrag av RF en studie som kom att kallas "Vägen till A-landslaget" (RF, 2001). Den fortsatta diskussionen i denna artikel grundar sig på resultaten från denna studie. Undersökningens genomförande innebär att ett frågeformulär innehållande 45 frågor (med delfrågor) skickades ut till 1359 elitaktiva idrottare. Målgruppen var de svenska A-landslagstrupper som representerat samtliga RF:s specialförbund². Olika skäl, bl.a. avsaknad av adresslistor, innebär att ett antal förbund ej kom med i studien³.

Av de utskickade 1359 frågeformulären återändades 1011 (74,4 %). Svarefrekvensen bland de olika idrotterna varierade, men de flesta kom att hamna mellan 63 och 90 % av det totala antalet utskickade frågeformulär i den aktuella idrotten. Bortfallsanalysen visade inte på någon iögonfallande könsmässig snedfördelning (kvinnor har svarat i något högre grad).

Frågeformuläret innehöll frågor som behandlar elitidrottarens sociala situation och uppväxtmiljö, idrottsutveckling, träningsförhållanden, tävlingsresultat, stödformer och ekonomi samt idrottslig och civil målsättning.

Resultat

Könsfördelningen i undersökningen var 393 (39%) kvinnor och 618 (61%)

män. Betraktar man dessa individers utbildningsbakgrund finner man följande:

Man kan av tabellen ovan konstatera att elitidrottarna i undersökningsgruppen har en hög utbildningsnivå. Därmed skulle man också snabbt kunna fastslå att elitidrott – utbildning inte är något större problem och inte påverkar den personliga karriärutvecklingen.

Under senare år har man från statsmakterna i Sverige diskuterat och framfört det önskvärda i att 50 % av individerna i varje åldersgrupp antas till högskolan och lämpligen examineras därifrån med relevant kompetens och avslutade kurser. Därvidlag ser framförallt elitidrottande kvinnor ut att ha kommit en bra bit på väg. Det stämmer också med den svängning i könsfördelning inom högskolan i allmänhet, som säger att fler kvinnor än män antas till högskolan.

Trots den relativt höga utbildningsnivån kan man fråga sig om det finns några skillnader när man fördelar materialet på undergrupper? Det som kan vara intressant i detta sammanhang är bl.a. framgångsaspekter och tidsaspekter. Att nå framgång tar mycket tid och innebär för somliga att man får försaka annat. Frågan blir alltså om det finns någon skillnad beträffande hur framgångsrik man varit och hur man lyckats med sina studieresultat.

Ser man på dem i undersökningsgruppen som deltagit i OS och VM finns inga skillnader. Beträffande olika idrotter finns variationer, men det ringa antalet svarande för vissa idrotter gör en analys vansklig. Om man däremot delar in gruppen i traditionella individuella idrotter (racketidrotter, simning, skidor m.fl.) och lagidrotter (basket, bandy, fotboll, handboll, ishockey m.fl.) kan tendenser urskiljas på ett bättre sätt och här finns också en mindre skillnad. Bland de individuella idrottarna har 42% universitet/högskola som högsta utbildningsnivå medan det bland lagidrottarna är 38

%. Skillnaden på 4 procentenheter är relativt liten och man får därför dra slutsatsen att typ av idrott saknar betydelse i detta sammanhang. Däremot är det ett välkänt faktum att socioekonomisk bakgrund och idrottspreferens starkt bidrar till att idrotten innehåller starka selektionsmekanismer (Patriksson, 1995b).

Nästa fråga blir om det finns något hinder för utbildning om man håller på med flera idrotter under uppväxttiden? Bland kvinnorna var det 73 % som höll på med flera idrotter och bland männen var det 85% som gjorde det. Tittar man på dem som har universitet/högskola som högsta utbildningsnivå är det 78 % av kvinnorna och 88% av männen som höll på med flera idrotter. Uppdelat på individuella och lagidrotter är det 76% av de individuella idrottarna som bedrev mer än en (1) idrott medan det bland lagidrottarna var 88 % som bedrev mer än en idrott. Av dem som hade universitet/högskola som högsta utbildningsnivå var det 78% som var individuella idrottare och 82 % lagidrottare. Den viktiga slutsatsen av detta är att man bör befrämja barn och ungdomars önskan att under den ”idrottsliga uppväxten” prova på många idrotter och undvika tidig specialisering.

Bäge könen började målinrikta sin träning i sin specialgren i 17-årsåldern. Det finns inte några större skillnader i undersökningsgruppen när det gäller denna variabel gentemot utbildningsnivå och kön. Det bör betyda att utbildningsambitioner i stort inte påverkat satsningen och att man mycket väl kan ha höga utbildningsambitioner och samtidigt klara av en elitidrottssatsning.

Diskussion

Man kan konstatera att svenska elitidrottare har en hög utbildningsnivå, högre än snittet i Sverige. Stråhlman (1997) visade på betydelsen av att idrottaren hunnit skaffa sig en utbildning, för att få ett arbete att försörja sig på och förhoppningsvis trivas med, när elitidrottskarriären är över. Patriksson (1995b) visade att svenska elitidrottare hade en högre genomsnittlig utbildningsnivå än utbildningsgenomsnittet. 38 % hade studier vid universitet och högskola som högsta utbildningsnivå. Erikssons (RF, 2001) undersökning understryker att elitidrottare under sin idrottskarriär kan skaffa sig universitets- och högskoleutbildning och att de också gör så och att denna trend håller på att förstärkas.

Vad vi inte säkert kan uttala oss om, är ifall man anser att man har lyckats genomföra sina studier med godtagbara resultat och samtidigt upprätthålla en elitsatsning på idrott. Enbart att man uppnått en viss utbildningsnivå innebär inte automatiskt att man är nöjd med det man åstadkommit. Säkert finns det de som pekar på att det inneburit problem och svårigheter att erhålla goda studieresultat och dessutom genomföra sin elitidrottskarriär.

Lyckade eller misslyckade studier - det vilar ändå ett stort ansvar på de aktiva, men också på idrottens organisationer för att stimulera elitidrottare att hantera utbildningsfrågorna på ett betydelsefullt sätt. Stort ansvar har också landets högskoleväsen, naturligtvis för alla individer, men också för de potentiella elitidrottare som ensidigt satsar på idrotten och därmed får en sämre framtidsberedskap än gängse. Vad som behöver betonas, och som tidigare forskning visat (Stråhlman, 1997), är att olika individer löser relationen högskolestudier och elitidrott på ett för den enskilde passande sätt. Det innebär att man måste planera och prioritera tillsammans med viktiga personer i närkretsen (familj, tränare m.fl.). Kan man dessutom erhålla externt ekonomiskt stöd kommer det att kunna underlätta kombinationen idrott och studier. Vissa elitidrottare kan genom sitt idrottsutövande själva finansiera sina studier. Detta har naturligtvis givit denna kategori idrottare andra möjligheter än dem som inte uppburit dylik ersättning utan varit hänvisade till att utföra andra former av arbete för sin utkomst skull (Stråhlman, 1997).

Avslutningsvis kan man konstatera, att det arbete som bedrivs inom ramen för Idrottens utbildningssamordnare är ett betydelsefullt arbete och bör stötas. Att entusiasmera unga aktiva - talanger, att vid sidan av idrotten skaffa sig en framtidsberedskap genom utbildning, syns självklar och som en naturlig del i den idrottsliga vardagen. Därför krävs det att både utbildningssystemet och idrottsrörelsens ledare/tränare har förståelse för elitidrottarnas skiftande behov av att anpassa sin tillvaro utifrån den förutsättningar som gives. För universitetets och högskolornas del handlar det om att skapa attraktiva och kvalitetsmässigt bra utbildningsalternativ. För tränarna handlar det om att inom ramen för tränarutbildningen diskutera den elitidrottande individens framtidsberedskap i termer av att skaffa sig de redskap man

behöver för att trygga sin egen framtid och då inte vara ensidigt beroende av idrotten. Stannar då svenska idrottstalar i Sverige om de erbjuder attraktiva studiemöjligheter? Det är inte alls säkert. Attraktiva kontrakt som ungdomsprofvs lockar naturligtvis och det är bara att gratulera dem som lyckas. Men hur är det för alla dem som tillhör idrotter som inte har de ekonomiska förutsättningarna att betala sina utövarare skyhöga löner? Med bra lösningar på kombinationen idrott - studier ökas möjligheten att den enskilde individen finner denna modell tilltalande och kanske uppskjuter sina profvsdrömmar några år, tills man helhjärtat och med en yrkesutbildning i ryggen kan satsa 100% på idrotten.

Referenser:

- Carlson, R. (1991). *Vägen till landslaget*. Stockholm: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och GIH (akademisk avhandling).
- Eriksson, S. Patriksson, G., & Stråhlman O. (1992). *Efter elitidrottskarriären*. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik.
- Eriksson, S. (1997) *Elitidrottarens villkor : en studie av svenska landslagsidrottare villkor på 90-talet*. Stockholm : Olympisk support, Sveriges olympiska kommitté (SOK)
- Patriksson, G. (1995). *The elite sports career*. Mölndal: Inst. för Pedagogik, Göteborgs Universitet.
- Patriksson, G. (1995b). *The elite sports career*. Paper presented at the "International Congress in Sports Medicine and Social Science in Barcelona".
- Riksidrottsförbundet (2001). *Vägen till A-landslaget, en studie av 1011 svenska elitidrottare år 2000*. Farsta.
- Stråhlman, O. (1997). *Elitidrott, karriär och avslutning*. Acta Universitatis Gothoburgensis (akademisk avhandling).

Footnotes

- 1 För en heltäckande redovisning av metoder och urval i denna studie rekommenderas; *Vägen till A-landslaget, en studie av 1011 svenska elitidrottare år 2000*. Riksidrottsförbundet 2001.
- 2 Tre förbund uteslöts från början och kom aldrig med i studien (Sveriges akademiska idrottsförbund, Korpen samt Skolidrottsförbundet).
- 3 Dessa var: amerikansk fotboll, bob och rodel, brottning, casting, danssport, dövidrott, flygsport, fäktning, gång, issegling, klättring, konstakning, racerbåt, ridsport, rugby, taekwondo och varpa.
- 4 Jämförelsen är gjord med samtliga åldersgrupper. Tittar man på åldersgrupper mellan 20 - 35 år består skillnaden, men den är inte lika stor.
- 5 Källa: SCB 2000 – Statistik årsbok